

halv Snes Aar siden udgav sine Arbejder til Hertugens Historie og i Aarene 1905—06 i København overalt fik Adgang til Hertugens Brevvekslinger med danske Statsmænd og Videnskabsmænd, blev han ikke gjort opmærksom paa denne Samling. Disse besynderlige Foreteelser belærer om, at historiske Forskere endnu i vore Dage kan møde Vanskeligheder, som man paa Forhaand skulde anse for at være udelukket, og om at Ordningen ogsaa i vore Bibliotheker kan opvise mærkelige Mangler. Forhaabentlig har disse af Fru Adler fremdragne Forhold nu ført til, at der er ryddet *fuldstændig* op i det kgl. Bibliotheks Manuskript- og Brevsamling.

Aage Friis.

J. Steenstrup: Den Danske Kvindes Historie fra Holbergs tid til vor tid 1701-1917 (H. Hagerup) 1917.

Professor Steenstrups smukke og interessante skildring af den danske kvindes historie tager sit udgangspunkt i en kvindeskikkelse, som ikke er rent dansk: Holbergs Pernille. Klarere og mangfoldigere end før er sket belyses hendes fremmede afstamning — fra Théâtre italien og Molière — den der betinger hendes fortrolige forhold til herskabet, ja hele skikkelsens udstyr, tone og holdning. Det bliver os tydeligt, hvor lidt den fine Pernilletepe stemmer med nordiske tyendeforhold; men det staar os ikke mindre klart efter prof. S.s fremstilling, hvilke »ægte danske træk« der alligevel hefter ved Pernille.

Holbergs forhold til kvinden er blevet drøftet, saa længe der har været en Holbergglitteratur til. Resultatet har maattet blive omtrent ens: Holbergs mangel paa erotisk erfaring hævner sig paa hans kvindeskikkelser, særlig de unge, og lægger deres kærlighedsliv øde. Prof. S. bekræfter dette og gør dernæst Holbergs bo op som »kvindeskønnetts forsvarer«. H.s dybe retfærdigheds-sans, hans rationalistiske verdensanskuelse gjorde hans øjne aabne for det uretfærdige i, at der ikke gives kvinden samme chance som manden. Men hvor teoretisk og litterær hans forstaaelse er, stikker frem, naar han møder spørgsmaalene praktisk. Han var ven af hustugten, selv i dens krasseste former, naar den gik udover kvinderne, og han synes i grunden, at kvinder udover en vis alders- og skønhedsgrænse bør udryddes. Med al ret betoner prof. S., at det ikke gaar an at tage Holberg til indtægt for senere aarhundreders kvindebevægelse. Det er allerede beundringsværdigt, at han teoretisk stod paa kvindernes menneskeret — hvor smaat det ellers var bevendt med den, lader prof. S. os vide i den rige historiske baggrund, han har tegnet for den holbergske kvinde. Vi faar et nyt syn paa Holbergtiden — og vi faar det

med en sprogkunst, som gør os særlig taknemmelige. Der er en rococotidens zir og ynde over disse Holbergkapitler, som giver et fortræffeligt anslag til hele prof. S.s udførlige, harmoniske udredning af den danske kvindes historie.

Det siger sig selv, at interessen stiger og falder med stoffets rigdom. Derfor dvæler man gerne med forf. ved 18. aarh.s sidste halvdel — da oplysningstiden lagde spiren til en kvindelig uddannelse, og Wertherperioden udløste kvindehjørternes sværmen, romanerne nærrede pigesindets kærlighedsdrøm. Englænderen Richardson lagde for, som forf. ogsaa viser os — men burde ikke tyskeren Jean Paul været nævnet som hans afløser for næste slægtled? Blev Richardson slugt, dyrkedes Jean Paul som en aandelig guddom.

Det kvindelige aandsaristokrati, som landet først da ser indenfor sine grænser — i Schimmelmanns, Bernstorffernes, Stolbergernes, Reventlowernes tyske kreds — har sat sig selv det bedste monument i rige brevsamlinger. Alene Louise Stolberg, f. Reventlow, efterlod 4,000 breve — et mangedobbelt antal er gaaet med i løbet.

Man finder dem og en stor del af kredsens korrespondance i Louis Bobé's udgave: De Reventlowske papirer. Desværre kan den danske litteratur ikke tilegne sig disse, da de alle er skrevne paa tysk eller fransk. Dorothea Biehls forfatterskab blev alt, hvad der flød fra kvindepens aarhundredet igennem — nogen rival skulde hun heller ikke faa i Kamma Rahbek, der skyede al offentlighed, og som forøvrigt indleder et nyt aarhundrede.

Skildringen af Bakkehuset og dets værtskab er baaret af den varme pietet, som prof. S. viser de generationer, der nærmest har lagt grunden til vor tid. Ivrig forsvarer han fru Kamma mod »senere tiders médisance«, der har sat mere og mindre nærgaaende spørgsmaalstegn ved parret Rahbeks ægteskabelige lykke. Prof. S. forfægter den ivrig — men stemmer dette med de dokumenter, fru Kamma selv har givet os i hænde, hendes breve? Datidens heftige, ordrige udtryksmaade fraregnet, saa gærer noget stærkere end venskab i hendes skønne, bevægede breve til Chr. Molbech. Bitterheden, da Molbech forlover sig med den purunge Johanne Langberg, bortforklarer hun selv og senere fortolkere med hende. Men den synes mig altfor ubehersket, særlig hos en saa selvtugt, religiøs personlighed, til at kunne vildlede. Der ved bliver dog portrættet af hende, som vi selv har maattet danne os det, kun en farvetone rigere.

Som midtgrundfigur i »kvindens aarhundrede« har professor Steenstrup — og vel med rette — anbragt Nathalie Zahle. Hendes betydning for den kvindelige uddannelse, der efterhaanden maa staa sin prøve paa alle omraader, kan ikke lettelig overvurderes

Den personlige sympathi, som prof. S. yder Nathalie Zahle som kvindetype, gør hendes værk særlig levende for os.

Forf.s kloge redegørelse for den danske kvindes politiske udvikling, medens hendes økonomiske og juridiske ligestilling fuldbyrdedes, savner i nogen grad europæisk perspektiv. Hvordan den hele udvikling er et led i den omvæltning, der herhjemme afsatte sig som »det moderne gennembrud«, faar vi i prof. S.s bog ingen besked om. Ligeledes gaar forf. temmelig let henover, hvad der er ydet af typisk kvindelig moderne kunst, ogsaa indenfor scenen.

Men til gengæld finder prof. S. de »stille i landet«, som tiden ikke synes at have plads for. Han har aabent øje for, hvad der er vundet, og hvad der er tabt, i den helt ændrede stilling, kvinderne har opnaaet. At det altsammen maa komme de danske hjem tilgode, er det sidste, som brænder patriotten Johannes Steenstrup i pennen — et fremtidsønske, som den danske kvinde selv er bedst tjent med.

Sofie Aubert Lindbæk.